

ISSN 2224-5294

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ

Х А Б А Р Л А Р Ы

ИЗВЕСТИЯ

НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

NEWS

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ҚОҒАМДЫҚ ЖӘНЕ ГУМАНИТАРЛЫҚ
ҒЫЛЫМДАР СЕРИЯСЫ

СЕРИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ
И ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

SERIES OF SOCIAL AND HUMAN SCIENCES

2 (300)

НАУРЫЗ – СӘУІР 2015 ж.

МАРТ – АПРЕЛЬ 2015 г.

MARCH – APRIL 2015

1962 ЖЫЛДЫҢ ҚАҢТАР АЙЫНАН ШЫҒА БАСТАҒАН

ИЗДАЕТСЯ С ЯНВАРЯ 1962 ГОДА

PUBLISHED SINCE JANUARY 1962

ЖЫЛЫНА 6 РЕТ ШЫҒАДЫ

ВЫХОДИТ 6 РАЗ В ГОД

PUBLISHED 6 TIMES A YEAR

АЛМАТЫ, ҚР ҰҒА

АЛМАТЫ, НАН РК

ALMATY, NAS RK

Б а с р е д а к т о р

ҚР ҰҒА академигі

Пралиев С. Ж.

Р е д а к ц и я а л қ а с ы:

эк. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Баймұратов У.Б.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Байпақов К.М.**; филос. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Есім Г.Е.**; фил. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Қирабаев С.С.**; эк. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Қошанов А.К.**; эк. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Нәрибаев К.Н.** (бас редактордың орынбасары); филос. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Нысанбаев А.Н.**; заң ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Сабикенов С.Н.**; заң ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Сулейменов М.К.**; эк. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Сатубалдин С.С.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Әбжанов Х.М.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Әбусейтова М.Х.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Байтанаев Б.А.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Жақып Б.А.**; фил. ғ. докторы, проф., чл.-корр. НАН РК **Қалижанов У.К.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Қамзабекұлы Д.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Қожамжарова Д.П.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Қойгелдиев М.К.**; фил. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Құрманбайұлы Ш.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Таймағанбетов Ж.К.**; социол. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Шәукенова З.К.**; фил. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА құрметті мүшесі **Дербісәлі А.**

Р е д а к ц и я к ең е с і:

Молдова Республикасының ҰҒА академигі **Белостечник Г.** (Молдова); Әзірбайжан ҰҒА академигі **Велиханлы Н.** (Азербайджан); Тәжікстан ҰҒА академигі **Назаров Т.Н.** (Тәжікстан); Молдова Республикасының ҰҒА академигі **Рошка А.** (Молдова); Молдова Республикасының ҰҒА академигі **Руснак Г.** (Молдова); Әзірбайжан ҰҒА корр. мүшесі **Мұрадов Ш.** (Әзірбайжан); Әзірбайжан ҰҒА корр. мүшесі **Сафарова З.** (Әзірбайжан); э. ғ. д., проф. **Василенко В.Н.** (Украина); заң ғ. докт., проф. **Устищенко В.А.** (Украина)

Главный редактор

академик НАН РК

С. Ж. Пралиев

Редакционная коллегия:

докт. экон. н., проф., академик НАН РК **У.Б. Баймуратов**; докт. ист. н., проф., академик НАН РК **К.М. Байпаков**; докт. филос. н., проф., академик НАН РК **Г.Е. Есим**; докт. фил. н., проф., академик НАН РК **С.С. Кирабаев**; докт. экон. н., проф., академик НАН РК **А.К. Кошанов**; докт. экон. н., проф., академик НАН РК **К.Н. Нармбаев** (заместитель главного редактора); докт. филос. н., проф., академик НАН РК **А.Н. Нысанбаев**; докт. юр. н., проф., академик НАН РК **С.Н. Сабикенов**; докт. экон. н., проф., академик НАН РК **С.С. Сатубалдин**; докт. юр. н., проф., академик НАН РК **М.К. Сулейменов**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Х.М. Абжанов**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **М.Х. Абусейтова**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Б.А. Байтанаев**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Б.А. Жакып**; докт. фиол. н., проф., чл.-корр. НАН РК **У.К. Калижанов**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Д. Камзабекулы**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Д.П. Кожамжарова**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **М.К. Койгельдиев**; докт. фил. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Ш. Курманбайулы**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Ж.К. Таймаганбетов**; докт. социол. н., проф., чл.-корр. НАН РК **З.К. Шаукенова**; д. фил. н., проф., Почетный член НАН РК **А. Дербисали**

Редакционный совет

академик НАН Республики Молдова **Г. Белостечник** (Молдова); академик НАН Азербайджанской Республики **Н. Велиханлы** (Азербайджан); академик НАН Республики Таджикистан **Т.Н. Назаров** (Таджикистан); академик НАН Республики Молдова **А. Рошка** (Молдова); академик НАН Республики Молдова **Г. Руснак** (Молдова); чл.-корр. НАН Азербайджанской Республики **Ш. Мурадов** (Азербайджан), член-корр. НАН Азербайджанской Республики **З.Сафарова** (Азербайджан); д. э. н., проф. **В.Н. Василенко** (Украина); д.ю.н., проф. **В.А. Устименко** (Украина)

Известия Национальной академии наук Республики Казахстан. Серия общественных и гуманитарных наук. ISSN 2224-5294

Собственник: РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы)

Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации и архивов Министерства культуры и информации Республики Казахстан № 10894-Ж, выданное 30.04.2010 г.

Периодичность 6 раз в год

Тираж: 3000 экземпляров

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, ком. 219, 220, тел. 272-13-19, 272-13-18,

www.nauka-nanrk.kz / social-human.kz

© Национальная академия наук Республики Казахстан, 2015 г.

Адрес типографии: ИП «Аруна», г. Алматы, ул. Муратбаева, 75

Editor in chief

S.Zh. Praliyev,
academician of NAS RK

Editorial board:

U.B. Baymuratov, dr. econ. sc, prof., academician of NAS RK; **K.M. Baipakov**, dr. hist. sc., prof., academician of NAS RK; **G.Ye. Esim**, dr. philos. sc., prof., academician of NAS RK; **S.S. Kirabayev**, dr. phil. sc., prof., academician of NAS RK; **A.K. Koshanov**, dr. econ. sc, prof., academician of NAS RK; **K.N. Naribayev**, dr. econ. sc., prof., academician of NAS RK (deputy editor-in-chief); **A.N. Nysanbayev**, dr. philos. sc., prof., academician of NAS RK; **S.N. Sabikenov**, dr. jur. sc., prof., academician of NAS RK; **M.K. Suleimenov**, dr. jur. sc., prof., academician of NAS RK; **S.S. Satubaldin**, dr. econ. sc., prof., academician of NAS RK; **Kh.M. Abzhanov**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **M.Kh. Abusseitov**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **B.A. Baitanayev**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **B.A. Zhakyp**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **U.K. Kalizhanov**, dr. phil. sc., prof., corr. member of NAS RK; **D. Kamzabekuly**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **D.P. Kozhamzharova**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **M.K. Koigeldiev**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **Sh. Kurmanbaiuly**, dr. phil. sc., prof., corr. member of NAS RK; **Zh.K. Taymaganbetov**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **Z.K. Shaukenova**, dr. soc. sc., prof., corr. member of NAS RK; **A. Derbisali**, dr. phil. sc., prof., honorary member of NAS RK

Editorial staff:

G. Belostechnik, NAS Moldova academician (Moldova); **N. Velichanly**, NAS Azerbaijan academician (Azerbaijan); **T.N. Nazarov**, NAS Tajikistan academician (Tajikistan); **A. Roshka**, NAS Moldova academician (Moldova); **G. Rusnak**, NAS Moldova academician (Moldova); **Sh. Muradov**, NAS Azerbaijan corr. member (Azerbaijan); **Z. Safarova**, NAS Azerbaijan corr. member (Azerbaijan); **V.N. Vasilenko**, dr. econ. sc., prof. (Ukraine); **V.A. Ustimenko**, dr. jurid. sc., prof. (Ukraine)

News of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. Series of Social and Humanities.
ISSN 2224-5294

Owner: RPA "National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan" (Almaty)

The certificate of registration of a periodic printed publication in the Committee of information and archives of the Ministry of culture and information of the Republic of Kazakhstan N **10894-Ж**, issued 30.04.2010

Periodicity: 6 times a year

Circulation: 3000 copies

Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 219, 220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19, 272-13-18,

www:nauka-nanrk.kz / social-human.kz

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 2015

Address of printing house: ST "Aruna", 75, Muratbayev str, Almaty

NEWS

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

SERIES OF SOCIAL AND HUMAN SCIENCES

ISSN 2224-5294

Volume 2, Number 300 (2015), 119 – 124

UDC 811.512.122'1

Religious words in the novels of Asan Kaigy and Kaztugan zhyrau**Sabdalina A.K.**

alia_sabdalina@mail.ru

“Republican television radio corporation “Kazakhstan”, Almaty, Republic Kazakhstan

Key words: poems, comments, Arab, Persian elements, the initial form of loan words.**Abstract.** Research of language of the concrete historical period is the key moment in research and studying of history of language. In this regard, it should be noted the spiritual source of our ancestors - poetry of zhyrau. In the article, we paid special attention to the inner world of Asan Kaigy and Kaztugan zhyrau who lived in the XV century.

The definition of religious words, their phonetic, lexical-semantic description found in poetry of Asan Kaigy and Kaztugan zhyrau who lived in the XV century.

УДК 811.512.122'1

**Религиозные слова встречающиеся в поэзии
Асан Кайгы и Казтуган жырау****Сабадалина А.К.**

alia_sabdalina@mail.ru

“Республиканская Телерадиокорпорация “Казakhstan”,
г.Алматы, Республика Казахстан**Ключевые слова:** стихи, комментарии, арабские, персидские элементы, начальная форма заимствованных слов.**Аннотация:** Исследование языка конкретного исторического периода является ключевым моментом в исследовании и изучении истории языка. В связи с этим, нельзя не отметить духовный источник наших предков – поэзию жырау. В статье мы уделили особое внимание на духовный мир Асан кайгы и Казтуган жырау, живших в XV веке.

Цель статьи – определение религиозных слов, их фонетическое, лексико-семантическое описание, встречающихся в поэзии Асан кайгы и Казтуган жырау, живших в XV веке.

Әр халықтың өз тұрмысы мен мәдениетінің, оның материалдық және рухани қазынасының айнасы саналатын тілдік сөздік қорының элементтерін, тілдердің өзара қарым-қатынасын жан-жақты зерттеп, анықтаудың маңызы ерекше.

Бұл тұста халықтың тарихындағы сан қилы факторларды шығармаларына арқау еткен жыраулар поэзиясына көбірек назар аудару қажет.

“Жырау” деген термин өзіміздің “жырлау”, “жыр айту”, “жырламақ” сөзінен келіп шыққан. Мұның түп төркіні байырғы “жыр”, “жыршы” деген ұғымдармен астасып жатыр.

Е.Ысмайылов жыраулардың қоғамдық рөлін аса жоғары бағалай келіп: “Жыраулар өмірдің ұсақ мәселесіне араласып, көбінесе, заман, дәуір, өткен мен келешек, адамагершілік, жақсылық пен жамандық жайлы ойлар, болжаулар, қағидалы сөздер айтып отырған”, – деп ой түйеді [1,42].

Осы тұста Ә.Тәжібаев: “Жырау – сөз жоқ ақын. Ақын болмай, жұрт қадірлейтін жырау атану мүмкін емес. Ақындығы күшті жыраулардың жадындағы жырлар үнемі жаңғырып, кейінгі ұрпаққа сиқын бұзбай көрікті күйінде жеткізіп отырады. Ал жыраулық ертеден келе жатқан халық

поэзиясының үлкен бір дәстүрлі саласы”, – деп, жыраулық дәстүрді орны бөлек, жеке сала ретінде алып қарастырады [8,224].

Қазақ халқының қазақ хандығы дәуіріндегі әзірге мәлім, белгілі ақындары – Асан қайғы, Сыпыра жырау, Бұқар жырау, – дейді Б.Кенжебаев. Әрине, үш жарым ғасырға созылған, ұзақ дәуір бойы қалыптасқан ақындар бұлар ғана болмай, көп болуға тиісті. Бірақ жазылған тарих болмағандықтан олардың аттары, шығармалары ұмытылған.

Нақты фактылардың жоқ болғандығынан көптеген ақын-жыраулардың аттары, шығармалары ұмытылғандығына байланысты кейбір ғалымдар Асан қайғы мен Сыпыра жырау тарихта болмаған, халық ойдан шығарған адамдар, әдебиетіміздің тарихын олардан бастамай, тарихта болғаны ақиқат Бұқар жыраудан, яғни XVIII ғасырдан бастауымыз керек дейді. Сонда ертеде өткен Асан қайғы, Қазтуған, Доспамбет, Шалкиіз, Жиёмбет, Марғасқа жырауларды жоққа шығарғандығы ма? Бұл – ауырдың үстімен, жеңілдің астымен жүргендік болады. Ескіде жасаған ақындар мен жыраулар жайында жазылған еңбектердің ішінде академик Әлкей Марғұланның “О носителях древней поэтической культуры казахского народа” деген мақаласының алатын орны ерекше. Ә.Марғұлан бұл еңбегінде ақындық өнердің қазақ халқына ежелден-ақ етене жақындығы жөнінде көптеген мәліметтер келтіреді. Қазақ халқының жыраулық дәстүрінің тамыры сонау көне замандарда өмір сүрген Кет-Бұға, Сыпыра жырауларда жатқандығын көрсетеді. Жыраулардық шығармашылық тұлғасы, репертуары, жайында көптеген құнды пікірлер айтады.

Нақты мәліметтер бойынша қазіргі кездегі мектеп оқулықтары немесе қазақ әдебиетіне қатысты оқу құралдары XVIII ғасырда өмір сүрген Бұқар жыраудан басталып жүргені мәлім. Осы XVIII ғасырда кенеттен ақын-жыраулардың пайда болуы күмәнді емес пе? Бұқар қалай Бұқар болды – бұл мәселенің беті күңгірт.

Біз қозғап отырған дәуірдің әдебиетін зерттеушілердің бірі – филология ғылымдарының докторы Ханғали Сүйіншәлиев. Зерттеуші өзінің “XVIII-XIX ғасырлардағы қазақ әдебиеті” деген еңбегінде: “Тарихқа аттары мәлім Асан (XV), Шалғез (XVI), Жиёмбет (XVII) жыраулар бар. Бұлардың бізге жеткен шағын көлемді сөздері де жоқ емес”, – деп жазады.

Кейінгі ұрпақ әулие танып, аңыз кейіпкеріне айналдырған, ал Шоқан Уәлиханов “көшпенділер философы” атаған Асан қайғы өз заманының үлкен ойшылы еді. Керей, Жәнібек, хандардың ақылшы биі болған Асан – қазақ руларының орда көтеруін жақтайды, қазақтар Шу, Сарысу бойына орналасқан соң ел іргесі берік, ағайын ұжымы күшті болуын үндейді. Өз өлең толғауларында хандық үкіметті нығайту елдің қорғаныс қабілетін арттыру қажетін насихаттайды. Қоғамдағы әдет-ғұрып, мінез-құлық мәселелерін көтереді. Біздің заманымызға жеткен толғауларынан Асанның қилы кезең табиғатын жыға танығаны, тіпті Алтын Орданың орнында пайда болған хандықтардың құритынына дейін болжаған. Жырау поэзиясынан сол дәуірдің рухани жағдайын, адамагершілікке тән қасиеттерін, заман талабын еркін аңғара аламыз.

Қаз-үйрегі болмаса,
Айдын-шалқар көл ғаріп.
Мүритін тауып алмаса
Ағын болған пір ғаріп.
Ата жұрты бұқара
Өз қолында болмаса,
Қанша жақсы болса да,

Қайратты туған ер ғаріп [3,25], – деп аяқталатын өлең жолдарынан мүрит, пір деген сөздерді кездестіруге болады.

[Мүрид] – парсы сөзі. Біздің тілімізде фонетикалық өзгерістерге ұшыраған. Яғни, сөздің бастапқы формасындағы “д” әрпі “т”-ға айналып кеткен. Қазақ тіліндегі мағынасы – хазірет, халфе, ишан, молда сияқты діни лауазымды адамдарға қол тапсырып, солардың ісін дәріптеуші шәкірт, избасар [4,270].

Діни кітаптарда мүрид деп бауырластыққа, не болмаса кәсіп бірлестігіне мүше болар алдында мамандық және рухани жетілудің алғашқы сатысында дайындықта жүрген адамды атаған. Мүрид өзінің ұстаздарымен адал, кісілікті қарым-қатынаста болып, оған сөзсіз бағынуға тиісті. Бұл атаудың кең түрде немесе жалпылама жағдайда пайдалануының мәнін нақты айту қиын. Ол сопы дегенді де, қатардағы мұсылман деген ұғымды да білдіре береді.

Жоғарыда мысал ретінде келтірілген өлең жолдарындағы пір сөзі парсы тілінен енген. Бастапқы формасы – [пир]. Қазақ тіліне ену барысында фонетикалық өзгеріске ұшыраған. “И” дыбысы “і”-ге айналған. Негізгі мағынасы – әзірет, қажы, ишан тәрізді діни қауымның бастығы, әулие.

Түсіндірме сөздік бойынша қолдап-қорғаушы рух, сиынушы, табынушы аруақ деген ұғымды білдіреді [5,32]. Көп жағдайда пір “әулие” атанып, аскеттік өмір сүреді. Діни ұғымда қолдаушы, қорғаушы, сүйеніш болып есептелінеді, аруақ туралы түсінікке жақын келеді. Түрлі табиғи заттарды, ескі мазарларды, кейбір тарихи естерткіштерді пір тұтып, діни аңызға бөлеп, “әулие” күзетшісіне айналдырады.

Асан қайғыда ауызға ілінер мұндай сөздер аз емес. Мына өлең жолдарында нәпсі сөзі өзіндік орнын тауып, реңкті мағынаны иеленіп тұр:

Адам әзіз айтар деп
Көңіліңді салмағыл.
Нәпсі алдаушы дұспанның
Насихатын алмағыл [3,25].

Нәпсі – түп төркіні араб сөзі. Қазақ тіліне сіңісіп, сөздік қорымызға еніп кеткен. Лексикалық мағынасын ашатын болсақ – тәбет құлқыны, құмарлық деген ұғымға сәйкес.

Есенінде – тіріде,
Бір болыңыз бәріңіз,
Ахиретке барғанда
Хақ қасында тұрғанда

Қыдырдың өзі болғай жарыңыз [6,65], – деп халқын бірлікке шақырып, еліне жақсылық тілейді. Жырау өлеңдеріндегі ахирет сөзінің негізгі формасы [ахәрет], араб тіліне тән сөз. Мұнда да фонетикалық өзгерісті айқын көруге болады.

Мұсылман дініндегі ұғым бойынша адамзаттың белгілі және өлшеулі болған ғұмырының бітуі мен мәңгі өмірдің басталуын бір ғана ахирет сөзімен беруге болады. Ахирет – жанды-жансыз бүкіл әлемнің жоқ болуымен басталған және соңы болмаған заман. Әрбір мұсылман өлімнен кейін мәңгі өмірдің барына сенуі парыз. Адам баласы өле сала басқа басқа бір өмірге кіретіндігінің парқына барады. Ахиретте кісі Аллаға, Пайғамбарға және дініне байланысты сұраққа тартылады [7,247].

Сонымен қатар жыраудың ақындық қазынасындағы Қыдыр сөзі де фонетикалық өзгерістерге ұшырай отырып, тілімізге сіңісті бола бастаған. Араб тілінен енген, сөздің түпкі формасы – [хизр]. Ел аралап жүретін адам бейнесіндегі “әулие”, адамға “бақыт”, “дәулет” беруші мағынасында түсіндіріледі [8,542].

Асан қайғының кейбір өлең жолдарынан оның дін жолын ұстанып, бес уақыт намаз оқып, құдай жолында құлшылық еткенін көруге болады. Бұған төмендегі өлең жолдары дәлел болатыны анық:

Күні-түні жатырмын,
Бес намазды тәрк қылмай
Құдайдың өтеп тағатын [6,61].

Мұндағы намаз сөзі парсы тілінен енген. Парсы тіліндегі формасы – [нәмаз]. Фонетикалық өзгеріске ұшырағанымен, лексикалық мағынасы сақталған. Діндарлардың құдай алдында күніне бес уақыт өтейтін құлшылық әрекеті және мұсылман дініндегі міндетті бес парыздың бірі екені мәлім.

Өз ойын жырларында еркін өрбіткен Асан поэзиясында тек жақсылықты тілеген сөздер аздық етпейді.

“Әумин” де Абат жан,
Батамды саған берейін.
Балам да болсаң ер едің [6,61].

Мысал ретінде келтірілген бұл өлең жолдарынан да тек ізгі ниеттіліктің нышанын байқаймыз. Жырдағы “әумин” араб сөзі. Бастапқыдағы формасы – [амин]. Фонетикалық өзгеріске қаншалықты ұшырағанымен, лексикалық мағынасын өз қалпында сақтаған. Сөздің мағынасын ашатын болсақ, “әумин” – намазды оқып болған соң айтылатын сөз.

“Әумин” сөзінің астарын бата сөзі жалғастыра түседі. Бата сөзі де араб тілінен енген. Дегенмен, қазақ тіліне әбден сіңісіп, тіпті төл сөзіміздей болып кеткен.

Діни кітаптардағы ұғым бойынша бата – қазақ халқының ғұрпында адал ниет, жақсы тілек білдірудің бір түрі. Өте ерте заманнан салтқа енген – бата беру кейде өлеңмен, кейде тақпақ, кейде көркем қара сөзбен айтылып, ауыз әдебиетінің бір жанры болып қалыптасқан. Батада күнделікті өмірдің пайдалы жағын салыстыру сипатымен қатар анимистік магиялық наным-сенімдердің элементі кездеседі. Белгілі бір істі бастарда, жауға, жолға, аңға шығарда ақ тілеу әзіз ақсақалдан бата алу салтында осы екеуінің де ізі бар. Кейінірек батаға ислам дінінің әсері тиген. Дәл қазіргі кездегі бата отбасына амандық, молшылық, жастарға өмі, бақыт тілеу мазмұнында болып келеді. Діни салт бойынша бата алғашқы қауымдық құрылыс кезіндегі табиғаттан тыс күшке табыну негізінде қалыптасқан. Кейіннен мұсылман елдеріне тараған. Ислам дініне енген кезден бергі қазақ дәстүрінде бата – өлгенге құран бағыштау, аят оқу сияқты діни наным-сенімдермен ұштастырылады. Ағайын-туғандар әдетте өлген адамның жылыға дейін, кейде одан кейін де марқұмның үйіне дүние, мал, ақша апарып, оның жақындарына көңіл айтады, өлікке бағыштап дұға оқытады. Қазақтың діни ғұрпында батаға үлкен мән берілген, оны құдай алдындағы парыз деп есептеген.

Бата сөзінің лексикалық мағынасы күрделілеу болып келеді. Жоғарыда айтып өткеніміздей, біріншіден – бата жақсы тілек, ниет білдірудің бір түрі. Ал, екіншіден – өлген адамдарға арнап оқылатын бағыштау.

Еңбегімізге арқау етіп алып отырған сөздердің басын құрайтын сөз – бұл иман сөзі. Негізінде араб тіліне тән сөз.

Иман – ислам дініндегі бес парыздың бірі. Құдайдың, Алла тағаланың жалғыз екеніне сену, діншілдік наным [9,440].

Сенім – мұсылман дінінің құрамдас бөлігі. Ал иман болса сенімге негізделген. Иман ұғымы – исламдағы ең қасиетті нанымдардың бірі. Құранда кең мағынадағы иман термині қырықтан астам жерде қолданылады. Асан поэзиясындағы иман сөзі де шумақта өз орнын иеленіп, мағынасын аша түсуде. Түр төркіні араб сөзі болғанымен, біздің түсінігімізге әбден сіңіп, қалыптасып кеткен.

Тұла бойым тұңғышым,

Менен туып тұр едің.

Жылы жерге алып бар

Қатын, бала тоңбасын.

Енді кейін қайтуға,

Қақ тағала жазбасын!

Түсімді алған кәрі едім,

Иманым болғай жолдасым!

Қайда барсаң аман бол,

Мандайыңды Алла оңдасын! [6,61] – деп өзінің үлкен ұлына Асан батасын

береді. Біз лексикалық мағынасын ашуға тырысып отырған иман сөзі де осы өлең жолдарында кезігеді.

Шешуші мәнге ие иман мәселесінің Құранда айқын тұжырымдалмауы – кейіннен мұсылмандар арасында көзқарастар қайшылығының пайда болуына әкеп соқты. Ислам діні алғаш пайда болған кезеңде дін мен хұқық ережелерінің ажыратылмауына байланысты “иман” ұғымы әр түрлі діни және діни-хұқықтық мектептер арасында айтыс-тартыстар мен жікке бөлінудің себебіне айналды. Мұсылман білімпаздары иманның үш негізгі құрамдас бөлігін бөліп қарастырды: Алланың, оның қасиетті жазуы мен елшілерінің ақиқаттығын сөз жүзінде мойындау; ішкі келісім, Алланың ақиқаттығын жүрекпен түйсіну, ізгі іс жасау; ислам парыздарын өтеу.

Иманға мойын ұсынудың барлық түрлерін иманның бір бөлігі немесе иманның нақ өзі деп түсінгендер иманның өзгермейтінін, иманы бойынша барлық пенденің тең екенін дәлелдеуге тырысты. Иманның негізі ретінде ішкі сенімді, жүрекпен түйсінуді түсінетіндер оның кемуін жоққа шығарды. Қазіргі күні иман сөзі өзінің тұрақты мағынасын иеленіп, мұсылман қауымына түсінікті бір ғана ұғыммен беріліп жүр.

Сонымен қатар, жырау поэзиясындағы тағала сөзі де кірме сөздер қатарына кіреді. Арабтың төл сөзі біздің сөздік қорымызда өзіндік орнын иеленіп отыр.

Тағала сөзі көбінесе Алла, Құдай, Хақ сөздерімен тіркесіп айтылып, діни түсінік бойынша бүкіл дүниені, адамзатты жаратушы деген мағынаны білдіреді.

Ерлік жырларын шығарушы, жорық жырауы – Қазтуған жырау Сүйінішұлы да өз артына өмір туралы, атамекен, туған ел жайлы тұғырлы ойларын өрнектеп, мол мұра қалдырды. Өкінішке орай,

енбектерінің көбі сақталмаған. Қазтуғанның біздің дәуірімізге жеткен жырлары табиғат аясындағы көшпендінің болмыс, тіршілік, өзін қоршаған орта туралы түсінігін бейнелейді. Өр рухты толғауларының құрамынан мұсылман, кәуір сияқты діни түсінікке жақындау сөздерді кездестіреміз. Бұған мына өлең жолдары дәлел.

Бұлут болған айды ашқан,
Мұнар болған күнді ашқан,
Мұсылман мен кәуірдің
Арасын өтіп бұзып дінді ашқан
Сүйінішұлы Қазтуған [3,28].

Мұндағы мұсылман сөзі парсы тілінен енген. Парсы тіліндегі формасы – [мосәлмән]. Фонетикалық өзгерістерге ұшыраған. Дауысты дыбыстардың орны ауысқан, ал лексикалық мағынасы екі тілде де бірдей. Парсы тіліндегі мағынасы қазақ тілінде де өз мағынасын сақтаған. Яғни, ислам дінін қабылдап, ұстанған адамдар Алланың және Пайғамбардың бұйрықтарына бой ұсынғандарды мұсылман деп атайды. Осы ұғымға біраз қайшылау тұрған кәуір сөзі біздің тілімізге араб тілінен енгендіктен кірме сөздер қатарына жатады. Бастапқы формасы – [кафер]. Бұл сөз қазіргі қазақ тілінде “кәпір” деген нұсқамен қолданыста жүр. Фонетикалық айырмашылықтар болғанымен, бұрынғы формасының да, қазіргі формасының да лексикалық мағыналары бір.

Кәпір – мұсылман дінінен басқа діндегілер немесе құдайсыз, дінсіздер [9,525].

Тілімізге тиек етіп отырған сөздердің көшін жалғай түсетін, діни түсінік бойынша жоғары саналатын ұғымдардың бірі – құдай сөзінде бейнеленеді.

Қара ағаштай қалың ноғайым
Еділді тастап біз көштік
Қалың қара тоғайын
Әзәлден жазған орынға
Айдаған шығар құдайым [3,28].

Міне, бұл өлең жолдарындағы құдай сөзі де тура мағынасында жұмсалып отыр. Түп-төркіні парсы сөзі болғанымен, төл сөзіміздей қолданысқа түсіп, қазақ тіліне сіңісіп кеткен. Мағынасына жақындайтын болсақ – бүкіл ғаламды жаратушы, оны билеп төстеуші, табиғаттан тыс бір ғана құдіретті күш ретінде бейнеленетін діни ұғым, Алла тағала, тәңір, жаратушы [8,539].

Мен кетемін, кетемін
Тәуекел хаққа өтемін
Асанқайғы, Ер Абай

Не айтасың бүтенің [6,64], – деп аяқталатын толғау шумақтарында біздің еншімізге тәуелді тәуекел сөзі бар. Араб тілінен енген кірме сөздер қатарына жатады. Бір іске батыл кіріскендік, белді бекем бұғандық деген ұғымды білдіреді [10,80].

Тақырыбымызды толықтырып, мағыналық жағын аша түсу барысында ауызға ең алдымен түсетін – Алла сөзі. Бұл сөздің түп негізі арабтың [allah] сөзінен шыққанымен, мұсылман қауымдардың арасында беретін мағынасы біреу-ақ.

Алла – тіршілік дүниені және қиямет-қайымды жаратушы құдай есімі. Алла тағала ислам дініндегі жалғыз құдай. Құран уағызының негізі – Алланы дәріптеу. Алла ұғымының мұсылмандар арасында әр түрлі болғанымен Мекке мен Мединедегі кезеңінің Құрандағы түсініктемесінде айырмашылығы жоқ. Құранның мазмұны да, тақырыбы да бір ғана Аллаға сену болғандықтан, көп құдайлы пұтқа табынушылыққа қарсы тұрған. Алла – жалғыз, оның ешқандай “тендесі” жоқ.

Құранда Алла тағаланың құдіреттілігі, қалтқысыздығы және ұлылығы туралы үнемі айтылып келеді. Он сегіз мың ғаламның барлығы Алла тағалаға бағындықтан, дүниеде оның әмірінсіз ештеңе істелмейді, тіршіліктің дамуы оның әмірі негізінде ғана жүреді. Құран дұғасы осыны дәлелдейді.

Жаратушымыз адамзатқа өте қайырымды, себебі ол адамның санасына сенеді, адамға кешірімді. Адамзат баласы Алланың құдіретіне сенгендіктен, өзін құдайдың “құлымын” деп түсінгендіктен дін жолына түсіп, құдайға құлшылық етеді. Құдайға құлшылық етуші мұсылман қауым тіршіліктегі барлық құбылысты Алла ісі деп түсінеді [7,9].

Мұсылман дінінде Алла туралы ілімнің негізі – құдайға, бір Алланың өзіне құлшылық ету. Демек, өзі жаратқан пенденің барлық өмірі бір Аллаға қызмет етумен өтпек. Қазтуғанда кезігетін Алла сөзінің дәлелі ретінде мысал келтірейік:

Қош айтысып тастадық,
Еділ менен Жайықты
Бір Алладан басқаға
Болғаным жоқ ед айыпты [6,54].

Бұл өлең жолдарынан жыраудың Алланың алдында ғана бас иетіндігін, өзін тек соның алдында айыптымын деп есептейтіндігін мойындауымыз керек.

“Ұлтқа тілінен қымбат нәрсе болмасқа тиісті. Бір ұлттың тілінде сол ұлттың жері, тарихы, тұрмысы, мінезі айнадай анық көрініп тұрады. Қазақ тілінде қазақтың сары сайран даласы, біресе желсіз түндей тымық, біресе құйындай екпінді тарихы, сары далада үдере көшкен тұрмысы, асықпайтын, саспайтын сабырлы мінезі бәрі көрініп тұр” [11,115]. Қазақ әдебиетінің классигі Мағжан Жұмабаевтың осы айтқан ойының ақиқаттығы Асан қайғы мен Қазтуған жыраудың шығармаларынан айқын аңғарылады.

Рухани ескіліктердің өзіндік басты ерекшелігі қашанда елдің өткен өмірімен байланыстылығы, тарихтығы. Сондықтан жыраулар шығармаларынан халқымыздың ертедегі қоғамдық құрылысының, өмір тәжірибесінің, ұлттық кәсіп, әдет-ғұрып, дәстүр ерекшеліктерінің, салт-санасының түрлі тілдік көріністерін көруге болады.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Ысмайылов Е. Ақындар. – Алматы: ҚМКӘБ, 1956. – 340б.
- [2] Тәжібаев Ә. Жылдар, ойлар. – Алматы: Жазушы, 1976. – 471 б.
- [3] Бес ғасыр жырлайды. Құрастырғандар: Мағавин М., Байділдаев М, – Алматы: Жазушы, 1989. – 384 б.
- [4] ҚТТС. 7-том. – Алматы: Ғылым, 1983. – 624 б.
- [5] ҚТТС. 8-том. – Алматы: Ғылым, 1985. – 591 б.
- [6] Алдаспан. Құрастырған: Мағавин М. – Алматы: Жазушы, 1971. – 278 б.
- [7] Ислам энциклопедиясы. – Алматы: “Қазақ энциклопедиясы” Бас редакциясы, 1995. – 288 б.
- [8] ҚТТС. 6-том. – Алматы: Ғылым, 1982. – 624 б.
- [9] ҚТТС. 5-том. – Алматы: Ғылым, 1980. – 640 б.
- [10] ҚТТС. 9-том. – Алматы: Ғылым, 1986. – 560 б.
- [11] Жумабаев М. Педагогика. – Алматы: Ана тілі, 1992. – 154 б.

REFERENCES

- [1] Ismailov E. Poets. Almaty: QMKÄB, 1956. - 340p.
- [2] Tazhibaev A. Years thoughts. Almaty: Writer, 1976. - 471 p.
- [3] Five centuries sings. Compiled by: Magavin M., Baydilidaeva M: Scholastic, 1989. - 384 p.
- [4] QTTS. Volume 7. Almaty: Science, 1983. - 624 p.
- [5] QTTS. 8. Almaty: Science, 1985. - 591 p.
- [6] Aldaspan. Compiled by: M. Magavin Almaty: Writer, 1971. - 278 p.
- [7] Encyclopedia of Islam. Almaty: "Kazakh encyclopedia of the Editorial Board, 1995. - 288 p.
- [8] QTTS. Volume 6. Almaty: Science, 1982. - 624 p.
- [9] QTTS. Volume 5. Almaty: Science, 1980. - 640 p.
- [10] QTTS. Volume 9. Almaty: Science, 1986. - 560 p.
- [11] Zhumabaev M. Pedagogy. Almaty: Mother tongue, 1992. - 154 p.

Асан Қайғы мен Қазтуған жыраудың шығармаларындағы діни сөздер

Сабдалина Ә.К.

alia_sabdalina@mail.ru

Кілт сөздер: өлең жолдары, түсініктемелер, араб, парсы элементтері, кірме сөздердің бастапқы формалары.

Аңдатпа: Тіл тарихын зерттеуде әр тарихи кезеңге тән шығармалар тілін зерттеу – өзекті мәселе. Бұл ретте ата-бабаларымыздың рухани бастауының бір тармағы – жыраулар поэзиясына үңілмей кету мүмкін емес. Мақала барысында XV-ғасырда өмір сүрген Асан қайғы мен Қазтуған жыраудың рухани әлеміне тоқталдым.

Соның ішінде Асан қайғы мен Қазтуған жырау поэзиясында кездесетін діни сөздерді анықтап, олардың фонетикалық, лексика-семантикалық, грамматикалық ерекшелігін сипаттауға тырыстым.

Sabdalina A.K. Editor “Republican television radio corporation Kazakhstan”

Поступила 15.03.2015 г.

МАЗМҰНЫ

Еспаев С.С. Әлемдік экономика және Қазақстан: жаңа үрдістері, міндеттері мен ұсыныстары.....	5
Сабден О., Аширов А. ХХІ ғасырдағы адамзат дамуының концепциясы және азық – түлік қауіпсіздігі.....	15
Днишев Ф.М. Жаңа технологиялық қалыптарды дамытуға мемлекеттік-жеке меншік әдістері.....	30
Бірімбетова Н.Ж. Қазақстанда жергілікті өзін-өзі басқаруды дамытудың ынталандыру тетіктері.....	36
Османов Ж.Д. Қазақстандағы бағалы қағаздар нарығының институционалды дамуы.....	42
Жаубасов Б. Тиімді мемлекеттік қызмет: сын-қатерлер мен шешімдер.....	49
Абдулвалиева Т.В. Машинажасау өнімінің тиімділігінің өсуін қамтамасыз етудің макроэкономикалық тетіктері.....	56
Айтжанова А.Д. Қазақстанның минералды-шикізаттық кешенінің тұрақты қызмет етуі мақсатында ресурстық-шикізаттық саясатты жетілдірудің векторлары.....	64
Халитова М. Қазақстан азаматтарының жинақталған зейнетақысына кепілдік беру жүйесін жетілдіру.....	71
Байбергенова Л.Ж., Шаймарданова В.К. Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде гендерлік тетіктерді қолдану.....	77
Досманбетова М.С., Рузанов Р.М. К.-Э. Свейбидің материалды емес активтерге мониторы негізіндегі қазақстандық кәсіпорындардың зияткерлік капиталын бағалау.....	83
Турсынбаева Д.К., Жадигерова О.Ж., Бекжанова Т.К. Көленкелі экономиканың көлемін бағалау әдістері және оның жетілдіру жолдары.....	90
* * *	
Аюпова З.К., Құсайынов Д.Ө. Қазақстан Республикасындағы азаматтық қоғам қалыптасуының теориялық алғышарттары мен тарихы.....	97
Жанакова Н.Н., Бабажанова Ж.А. Кедейлікпен күрестегі әлемдік саясат: Нидерланды, Германия, Қытай тәжірибесі.....	105
Жохов А.Л., Рақымбек Д., Юнусов А.А., Сайдахметов П.А. ² , Оразалиева Р.Н. Кәсіби мәдениет - қазіргі заманғы білім беруді жақсартудың басты бағдары.....	112
Сабдалиева Ә.К. Асан Қайғы мен Қазтуған жыраудың шығармаларындағы діни сөздер.....	119
Қожамқұлова Ж.Ж., Қойшыева Т.Қ., Есентаев Қ.Ө. Болашақ мұғалімдерді кәсіби дайындау үдерісінде ақпараттық технология құралдарына оқытуды жобалау негіздері.....	125
Досжан Р.К. Қазақ мәдениетінің дамуына үлес қосқан данышпандар - Абай пен Шәкәрімнің рухани бірлігі.....	129
Кенжебаев Д.А. Әскери-ғарыш саласының тарихи зерттеуі әдіснаманың кейбір сұрақтары.....	133
Плохих Р. В., Бекарыстанова Л. Б., Келинбаева Р. Ж. Елді-мекенді аумақтардың тұрақты дамуы үшін әлеуметтік инфроқұрылымды зерттеудегі ГАЖ.....	140
Байжолова Р.А., Абылкасимова Ж.А. Ұлттық еңбек нарығындағы жұмыспен қамту және тұрғындардың экономикалық белсенділігінің арақатынасы.....	152
Турмамбеков Т.А. Т., Саидрахметов П. А., Нуруллаев М.А., Серимбетова А.Е. Мектеп оқушыларының физикадан білімін және шеберлігін критериялы бағалаудың мәселелерін шешудің кейбір негіздері мен жолдары.....	159
Бәбіжан Б.Ж. Қазақтың кәсіби әншілік өнерінің қалыптасуы және орындаушылық ерекшеліктері.....	168
Айтжанова Г.Д. Шет тілдері бойынша оқу құралдарында лексикалық жаттығуларды бекіту жүйесінің кластерлік әдісі.....	173
Исабаева С.Н., Чанбаева М.К., Скакова А.Ж., Рысқұлов Т. Интранет-портал бизнес жүргізудің тиімді құралы.....	183
Исмагулова Р.С. Коммуникативтік құзыреттіліктің шет тілін оқып үйренудегі рөлі.....	186
Дүйсенова Н.Б., Байқазиева Р.Т., Нүсіпбекова А.Н. Білім беру жүйесіндегі компьютерлік технологияны қолдану.....	190
Кердяшкина Г.В. Айтпаев А.Т. Кердяшкин В.В. Іле Аталау тауларындағы жаңадан табылған петроглифтар.....	193
Жүнісова Б.Н. Мемлекет пен ұлт құрау барысындағы тіл саясаты мен реформалары (Қазақстан мен Түркия мысалдарында).....	197
Сериев Б. А., Нұрмағанбет Е.Т. Мемлекеттік инвестициялық құқықтық саясат.....	205
Ізбасова А.Б. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекеттің тетігі және құқықтық құралдары.....	209
Абдукадирова Ж.А., Қурманбаева М.С. Ботаника пәнін оқытуда соя өсімдігінің онтогенезінде даму ерекшеліктерін студенттердің практикалық білімін арттыру мақсатында қолдану.....	212
Нурланова В.С. Балалар қоғамдық бірлестіктері – баланы әлеуметтендіру факторы.....	218
Анарбекова В.Э. Қырғыз халқының бірегей ескерткіш ретінде жанр «Koshok».....	221
Мусуралиева М.М. Ақпараттық ресурстар - Қырғыз Республикасының саяси қауіпсіздігі үшін құралы ретінде.....	227
Мураталиева Н.Х. Тұлғалық ерекшеліктері және болашақ бастауыш мектеп мұғалімдерінің сипаттамаларын зерттеу.....	232
Раева Ч.Т. Математика сабақтарында компьютерлік технологияны қолдану үшін дидактикалық талаптар.....	236
Өпендиев Т.Ө. Қазақстан аумағында неміс диаспорасының миграциялық толқынының пайда болу мәселелері.....	240
Жакупов Ж.А. Қазақ лингвофольклортануының ғылымтанулық тұғыры.....	248
Әліпбек А.З., Таутаева Г.Б. Жастармен әлеуметтік жұмыс жүргізудің психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері.....	256
Әліпбек А.З., Абдразақова М. Көру қабілеті бұзылған балалардың психофизиологиялық ерекшеліктері.....	263
Бектепова З.А. Заң сапасы: елеулі аспектілерін талдау.....	271
Тайторина Б.А., Тусупбекова С.К. Құқықтың қайнар көздері: заманауи заң ғылымдарындағы интерпретациялау мәселелері.....	276
Ақынова Ж.М. Шет тілін оқытуда интерактивті әдістерді қолдану арқылы студенттердің білім сапасын арттыру.....	287
Турдалиева Ә.Д., Ақынова Ж.М., Тұткабекова К.С. Шет тілін оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияның мүмкіндігі мен тиімділігі.....	292

СОДЕРЖАНИЕ

ЭКОНОМИКА КАЗАХСТАНА И ГЛОБАЛЬНЫЕ ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОСТИ

<i>Еспаев С.С.</i> Мировая экономика и Казахстан: новые тенденции, задачи и предложения.....	5
<i>Сабден О.С., Аширов А.</i> Концепция развития человечества в XXI веке и продовольственная безопасность.....	15
<i>Днишев Ф.М.</i> Методы государственно-частного партнерства в развитии новых технологических укладов.....	30

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

<i>Бримбетова Н.Ж.</i> Механизмы стимулирования развития местного самоуправления в Казахстане.....	36
<i>Османов Ж.Д.</i> Институциональное развитие рынка ценных бумаг в Казахстане.....	42
<i>Жаубасов Б.Ж.</i> Эффективная государственная служба: вызовы и решения.....	49

ПРИОРИТЕТЫ РАЗВИТИЯ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ

<i>Абдулвалиева Т.В.</i> Макроэкономические механизмы обеспечения роста эффективности машиностроительной продукции.....	56
<i>Айтжанова Д.А.</i> Векторы совершенствования ресурсно-сырьевой политики в целях устойчивого функционирования минерально-сырьевого комплекса Казахстана.....	64

ПЕНСИОННАЯ СИСТЕМА И ГЕНДЕРНАЯ ПОЛИТИКА

<i>Халитова М.М.</i> Совершенствование системы гарантирования пенсионных накоплений граждан Казахстана.....	71
<i>Байбергенова Л.Ж., Шаймарданова В.К.</i> Применение гендерного механизма в системе образования Республики Казахстан.....	77

ПРИКЛАДНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАУКИ

<i>Досманбетова М.С., Рузанов Р.М.</i> Оценка интеллектуального капитала казахстанских предприятий на основе монитора нематериальных активов К-Э. Свейби.....	83
<i>Турсынбаева Д.К., Жадигерова О.Ж., Бекжанова Т.К.</i> Методы оценки размеров теневой экономики и пути ее совершенствования.....	90

* * *

<i>Аюпова З.К., Кусаинов Д.У.</i> Теоретические предпосылки и история становления гражданского общества в РК.....	97
<i>Жанакова Н.Н., Бабажанова Ж.А.</i> Мировой опыт борьбы с бедностью: на примере Нидерландов, Германии, Китая.....	105
<i>Жохов А.Л., Рахымбек Д., Юнусов А.А., Саудахметов П.А., Оразалиева Р.Н.</i> Культура профессионала – главный ориентир совершенствования современного образования.....	112
<i>Сабдалина А.К.</i> Религиозные слова встречающиеся в поэзии Асан Кайгы и Казтуган жырау.....	119
<i>Қоғамқұлова Ж.Ж., Қойшыева Т.Қ., Есентаев Қ.Ө.</i> Основы проектирования обучения средствами информационной технологий в процессе профессиональной подготовки будущих учителей.....	125
<i>Досжан Р.К.</i> Духовное единство мыслителей, внесших вклад в развитие казахской культуры – Абая и Шакарима.....	129
<i>Кенжебаев Д.А.</i> Некоторые вопросы методологии изучения истории военно-космической отрасли.....	133
<i>Плохих Р. В., Бекарыстанова Л.Б., Келимбаева Р.Ж.</i> ГИС в изучении социальной инфраструктуры для целей устойчивого развития селитебной территории.....	140
<i>Байжолова Р.А., Абылкасимова Ж.А.</i> Соотношение занятости и экономической активности населения на национальном рынке труда.....	152
<i>Турмамбеков Т.А., Саудахметов П. А., Нуруллаев М.А., Серимбетова А.Е.</i> О некоторых основаниях и путях решения проблемы критериального оценивания знаний и умений учащихся школы по физике.....	159
<i>Бабижан Б.Ж.</i> Становление казахского профессионального песенного искусства и исполнительские особенности.....	168
<i>Айтжанова Г.Д.</i> Кластерный метод организации лексических упражнений для закрепления в учебниках по иностранному языку для неязыковых школ.....	173
<i>Исабаева С.Н., Чанбаева М.К., Скакова А.Ж., Рыскулов Т.</i> Интранет-портал бизнес жүргізудің тиімді құралы.....	183
<i>Исмагулова Р.С.</i> Роль коммуникативной компетенции в обучении иностранного языка.....	186
<i>Дуйсенова Н.Б., Байказиева Р.Т., Нусипбекова А.Н.</i> Применение компьютерных технологии в системе образования.....	190
<i>Кердяшкина Г.В., Айтбаев А.Т., Кердяшкин В.В.</i> Новая находка петроглифов в высокогорье Заилийского Алатау.....	193
<i>Жунусова Б.Н.</i> Языковая политика и языковые реформы в государственном и национальном строительстве (на примере Казахстана и Турции).....	197
<i>Сериев Б.А., Нурмаганбет Е.Т.</i> Государственная инвестиционно-правовая политика.....	205
<i>Избасова А.Б.</i> Правовые средства и механизмы противодействия коррупции.....	209
<i>Абдукадирова Ж.А., Қурманбаева М.С.</i> Использование в целях повышения практических знаний студентов в изучении особенностей развития сои в онтогенезе на занятиях по ботанике.....	212
<i>Нурланова В.С.</i> Детские общественные организации как фактор социализации ребенка.....	218
<i>Анарбекова В.Э.</i> Жанр «Кошок» как уникальный памятник кыргызского народа.....	221
<i>Мусуралиева М.М.</i> Информационные ресурсы – как инструмент обеспечения политической безопасности КР.....	227
<i>Мураталиева Н.Х.</i> Изучение личностных свойств и особенностей будущих учителей начальных классов.....	232
<i>Раева Ч.Т.</i> Дидактические требования к применению компьютерной технологии на уроках математики.....	236
<i>Апендиев Т.А.</i> Проблемы возникновения миграционного потока немецкой диаспоры в Казахстане.....	240
<i>Жакупов Ж.А.</i> Научно-ведческие позиции казахской лингвофольклористики.....	248
<i>Алипбек А.З., Таутаева Г.Б.</i> Особенности ведения психолого-педагогической социальной работы с молодежью.....	256
<i>Алипбек А.З., Абдразакова М.</i> Психофизиологические особенности детей с нарушениями зрительной способности.....	263
<i>Бектепова З.А.</i> Качество закона: анализ содержательного аспекта.....	271
<i>Тайторина Б.А., Тусупбекова С.К.</i> Источники права: проблемы интерпретации в современной юридической науке.....	276
<i>Ақынова Ж.М.</i> Эффективное использование интерактивной методики обучения иностранному языку в высших учебных заведениях.....	287
<i>Турдалиева Э. Д., Ақынова Ж. М., Туткабекова К.С.</i> Возможности и эффективности использования информационно-коммуникативных технологии в обучении иностранным языкам.....	292

**PUBLICATION ETHICS AND PUBLICATION MALPRACTICE
IN THE JOURNALS OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

[www:nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz)

social-human.kz

Редакторы *М.С. Ахметова, Д.С. Аленов, Т.К. Апендиев*
Верстка на компьютере *Д. Н. Калкабековой*

Подписано в печать 04.04.2015.
Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать – ризограф.
21 п.л. Тираж 3000. Заказ 2.

Национальная академия наук РК
050010, Алматы, ул. Шевченко, 28, т. 272-13-18, 272-13-19